

Betreft: Oproep maatschappelijke organisaties voor meer ruimte voor het maatschappelijk middenveld in Nederland

Datum: 3 september 2021

Geachte heer Rutte, geachte mevrouw Kaag, geachte heer Hoekstra,

‘Het functioneren van de overheid zelf heeft de democratische rechtsorde aangetast’, aldus de eerste informateur, Herman Tjeenk Willink, in zijn eindverslag. De ondergetekende organisaties, die zich in binnen- en buitenland inzetten voor de bevordering van mensenrechten, delen zijn zorg en onderschrijven de noodzaak aan meer tegenmacht en transparantie.

Een sterk en onafhankelijk maatschappelijk middenveld is hiervoor een belangrijke voorwaarde. Wereldwijd is er al jaren een zorgelijke trend^{1 2} gaande in de beperking van de ruimte voor het maatschappelijk middenveld, soms met fatale gevolgen voor activisten en journalisten en tot het opheffen van organisaties en onafhankelijke media toe. Mensenrechten, democratieën en rechtsstaten komen hierdoor verder onder druk te staan met alle ontregelende gevolgen van dien.

De Nederlandse regering keurt dit af en spreekt zowel in Europa als verder van huis regeringen aan op hun verantwoordelijkheid. Als mensenrechtenorganisaties ondersteunen wij de regering hierbij, onder meer door misstanden aan te kaarten en informatie van lokale partners met haar te delen. Hierin versterken de beide actoren elkaar in een gedeeld streven.

Toch moeten we ook in Nederland waakzaam blijven voor mogelijke beknottingen van de ruimte voor het eigen maatschappelijk middenveld. In het eindverslag van informateur M.I. Hamer is er in het document op hoofdlijnen van de VVD en D66³ nog onvoldoende aandacht voor de ruimte voor het maatschappelijk middenveld.

Vernauwing ruimte voor het maatschappelijk middenveld

Ondanks de erkenning van het belang van een sterk maatschappelijk middenveld heeft het demissionaire kabinet de afgelopen regeerperiode meerdere wetten geïntroduceerd die mogelijk schadelijk zijn voor

¹ Civicus monitor findings 2020, ‘Civic Space on a Downward Spiral’, <https://findings2020.monitor.civicus.org/downward-spiral.html>

² Freedom house, report 2020, <https://findings2020.monitor.civicus.org/downward-spiral.html> ³ Eindverslag informateur M.I. Hamer en bijlage 1 Document op hoofdlijnen, 2 september 2021, <https://www.kabinetsformatie2021.nl/documenten/verslagen/2021/09/02/eindverslag-informateur-hamer>.

de onafhankelijke positie en de ruimte van maatschappelijke organisaties en kritische burgers in Nederland. Dit is een zorgwekkende ontwikkeling die onze grondrechten en de democratische rechtsstaat in gevaar brengt.

We zouden u willen aanbevelen om de volgende wetten en wetsvoorstellen in te trekken dan wel aan te passen om de ruimte voor het maatschappelijk middenveld in Nederland niet onnodig te vernauwen:

- Pas het wetsvoorstel verwerking persoonsgegevens in het kader van coördinatie en analyse terrorismebestrijding en nationale veiligheid aan.^{4,5}
- Trek het wetsvoorstel strafbaarstelling verblijf in een door terroristische organisaties gecontroleerd gebied in de huidige vorm in, en pas het aan conform alle geuite bezwaren door mensenrechtenorganisaties.⁶
- Pas het wetsvoorstel Transparantie Maatschappelijke Organisaties (WTMO) aan.^{7,8}
- Herzie de Wet Verruiming mogelijkheden tot het verbieden van rechtspersonen.⁹
- Heroverweeg het Initiatiefwetsvoorstel Bestuurlijk verbod ondermijnende organisaties.¹⁰
- Herzie de Wet Inlichtingen en Veiligheidsdiensten 2017 (WIV).^{11,12}

Voor details over de zorgen die wij hebben met betrekking tot deze wetsvoorstellen en wetten, en concrete voorstellen ter aanpassingen daarvan, verwijzen wij naar de brieven van maatschappelijke organisaties die worden genoemd in de voetnoten.

Geloofwaardigheid Nederland op het spel

Daarnaast wordt de geloofwaardigheid van Nederland in haar buitenlandbeleid aangetast. De Nederlandse inzet in het buitenland is gestoeld op de overtuiging dat mensenrechtenverdedigers en een

⁴Inbreng Amnesty International internetconsultatie: Wetsvoorstel verwerking persoonsgegevens in het kader van coördinatie en analyse terrorismebestrijding en nationale veiligheid, 29 juni 2021, <https://internetconsultatie.nl/terrorismebestrijding/reactie/167731/bestand>.

⁵A. Kouwenhoven, E. Rosenberg & R. van der Poel, 'NCTV volgt heimelijk burgers op sociale media', NRC 9 april 2021, <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/04/09/nctv-volgt-heimelijk-burgers-op-sociale-media-a4039223>. ⁶Brief NJCM en Amnesty International over wetsvoorstel strafbaarstelling verblijf in door terroristische organisaties gecontroleerd gebied, 19 mei 2021, https://njcm.nl/wp-content/uploads/2021/06/20210519_143-Wetsvoorstel-strafbaarstelling-verblijf-in-door-terroristische-organisaties-gecontroleerd-gebied.pdf.

⁷Brief maatschappelijke organisaties over wijzigingen wetsvoorstel Transparantie Maatschappelijke Organisaties, 29 juni 2021, <https://njcm.nl/wp-content/uploads/2021/07/reactieconsortiumnotawijzigingWTMO.pdf>. ⁸Reactie SBF Nota wijziging WTMO, 22 juni 2021, <https://www.goededoelennederland.nl/sector/nieuws/reactie-op-de-nota-van-wijziging-wtmo>

⁹NJCM-brief inzake Wet verruiming tot verbieden rechtspersonen en Wet bestuurlijk verbod ondermijnende organisaties, 3 juni 2021, <https://njcm.nl/wp-content/uploads/2021/06/NJCM-brief-inzake-Wet-verruiming-tot-verbieden-rechtspersonen-Wet-bestuurlijk-verbod-ondermijnende-organisaties.pdf>

¹⁰NJCM-brief inzake Wet verruiming tot verbieden rechtspersonen en Wet bestuurlijk verbod ondermijnende organisaties, 3 juni 2021, <https://njcm.nl/wp-content/uploads/2021/06/NJCM-brief-inzake-Wet-verruiming-tot-verbieden-rechtspersonen-Wet-bestuurlijk-verbod-ondermijnende-organisaties.pdf>

¹¹Brief Amnesty Commissie debat IVD, 4 juni 2021, <https://www.amnesty.nl/content/uploads/2021/09/CD-IVD-9-juni-2021.pdf?x53918>

¹²Persbericht CTIVD 15 oktober 2019, [file://vuw/Personal\\$/Homes/U/uddingk/Downloads/Persbericht+CTIVD+rapport+nr.+65%20\(2\).pdf](file://vuw/Personal$/Homes/U/uddingk/Downloads/Persbericht+CTIVD+rapport+nr.+65%20(2).pdf)

actief maatschappelijk middenveld onmisbaar zijn voor open en vrije samenlevingen. De Nederlandse regering probeert de ruimte voor het maatschappelijk middenveld daarom wereldwijd open te houden en daar waar mogelijk te vergroten. Ook speelt Nederland in EU-verband een belangrijke rol bij het borgen van het belang van het maatschappelijk middenveld. Door de inperking van het maatschappelijk middenveld in Nederland wordt deze inzet elders aanzienlijk ondermijnd. In een tijd waarin kritische burgers, individuele (vrouwelijke) activisten, mensenrechtenverdedigers en maatschappelijke organisaties wereldwijd in toenemende mate worden onderdrukt, is het van groot belang dat de Nederlandse overheid op geloofwaardige wijze tegen deze ontwikkeling kan optreden. Hiertoe moet Nederland haar eigen huis op orde hebben, openstaan voor kritiek vanuit de Europese Unie, de VN en de Raad van Europa, waaronder de Venetië Commissie en de Expert Council on NGO Law, en volgens het *noblesse oblige*-principe serieus opvolging geven aan de aanbevelingen van deze instanties.¹³

Maatschappelijk middenveld en burgers worden onvoldoende geraadpleegd

Wij constateren dat burgers en maatschappelijke en *grassroots* organisaties nog onvoldoende worden betrokken bij de vorming van beleid en wetgeving. Het is voor de kwaliteit en effectiviteit van beleid en wetgeving van belang dat zij actief worden benaderd voor inbreng en dat zij de benodigde ruimte en tijd krijgen om hun standpunten kenbaar te maken. Dit is onderdeel van de mensenrechtenbenadering, die wordt onderschreven door de Nederlandse overheid.

Met betrekking tot de hierboven genoemde wetten en voorstellen, denken we bijvoorbeeld aan de deadlines van internetconsultaties. Deze dienen lang genoeg open te staan om reacties toe te staan. Bij het wetsvoorstel Wet verwerking persoonsgegevens coördinatie en analyse terrorismebestrijding en nationale veiligheid was de reactietijd slechts vijf dagen lang, terwijl de gevolgen voor burgers en de maatschappij groot kunnen zijn.¹⁴ Ook bij het wetsvoorstel Transparantie Maatschappelijke Organisaties werd er, buiten de internetconsultatie, niet samen met mensenrechtenorganisaties overlegd of hen de mogelijkheid gegeven om informeel mee te praten, terwijl er wel gesprekken plaatsvonden met andere stakeholders en dit soort wetgeving ons inziens juist ook om raadpleging van mensenrechtenorganisaties vraagt.

Maak ruimte voor maatschappelijk middenveld prioriteit

In het belang van tegenmacht voor de democratische rechtsstaat in Nederland verzoeken wij de formerende partijen om de ruimte voor het maatschappelijk middenveld – in binnen- en buitenland – als prioriteit op te nemen in het regeerakkoord en om gehoor te geven aan de zorgen van de ondertekenende organisaties over bovengenoemde wetten en wetsvoorstellen. Dit geldt ook voor de goede toepassing van de mensenrechtenbenadering (zoals consultaties) bij de vorming van nieuw beleid en wetgeving, die veel ellende kan voorkomen ten opzichte van de snelle en vaak symbolische wetgeving die de afgelopen jaren de revue passeerde. Onze oproep om meer ruimte te geven aan het maatschappelijke middenveld heeft overigens de steun van de brede maatschappelijke sector. In juni dit jaar werd op initiatief van de Samenwerkende Brancheorganisaties Filantropie (SBF) het Manifest

¹³ Netherlands Helsinki Committee notitie, *Mensenrechten en rechtsstaat in Europa – alertheid en actie nodig!*, onder punt 6, mei 2021, <https://www.nhc.nl/assets/uploads/2021/08/NHC-2021-notitie-Mensenrechten-en-rechtsstaat-in-Europa-Alertheid-en-Actie-nodig.pdf>

¹⁴ Persbericht Bits of Freedom 1 juli 2021, <https://www.bitsoffreedom.nl/2021/07/01/wat-willen-we-eigenlijk-dat-de-nctv-doet/>

'Nederlanders willen helpen, geef ons de ruimte' ondertekend door 13 koepels en aangeboden aan de informateurs en fractievoorzitters.¹⁵

Wij wensen u veel succes met de verdere onderhandelingen en hopen op een spoedig verloop van de kabinetsformatie. Vanzelfsprekend zijn wij bereid om bovenstaande punten nader toe te lichten. Hiervoor kunt u contact opnemen met Kiki Udding van het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten, via njcm@law.leidenuniv.nl.

Hoogachtend,

Amnesty International Nederland
Cordaid
Partos
Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten
Nederlands Instituut voor Meerpartijdemocratie
Hivos
Oxfam Novib
Free Press Unlimited
Defence for Children
Nederlands Helsinki Comité
WO=MEN Dutch Gender Platform
Justice & Peace
European Center for Not-For-Profit Law Stichting
Arisa
Human Security Collective
Peace Brigades International Nederland
Goede Doelen Nederland
Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten
PAX

¹⁵ Manifest, *Nederlanders willen helpen. Geef ons de ruimte.*, juni 2021,
<https://www.goededoelennederland.nl/system/files/public/Sector/Manifest%20Nederlanders%20willen%20helpen.%20Geef%20ons%20de%20ruimte..pdf>